

Samenvatting

In dit rapport is verslag gedaan van een prevalentieonderzoek naar huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland en van de ontwikkeling daarin sinds de vorige rapportages over huiselijk geweld (Van der Veen & Bogaerts, 2010; Van Dijk et al., 2010; Van der Heijden, Cruyff & Van Gils, 2009) en over kindermishandeling (Alink et al., 2011). Het onderzoek bestaat uit verschillende studies en is op verzoek van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en het ministerie van Justitie en Veiligheid door diverse onderzoeksteams uitgevoerd, onder regie van het WODC. Het volledige onderzoek bestond, naast een drietal voorstudies,¹ uit vijf empirische studies. Twee studies waren primair gericht op het schatten van de omvang van huiselijk geweld onder volwassenen (Van Eijkern et al., 2018; Van der Heijden et al., 2019), twee studies op het schatten van de omvang van kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017; Alink et al., 2018) en een studie betrof een verdiepend onderzoek onder plegers van partnergeweld en kindermishandeling (Woicik et al., 2018). Deze synthese gaat alleen over de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling.

De vergelijkbaarheid met de eerdere prevalentiestudies is zo groot mogelijk gehouden. Aanvullend op de prevalentieschattingen is voor het eerst de mate van samenloop tussen huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen onderzocht. Verder is in het onderzoek meer dan voorheen aandacht geweest voor de vraag wat slachtofferschap van huiselijk geweld, in het bijzonder (ex-)partnergeweld, voor vrouwen en mannen inhoudt. In het rapport wordt ook de context waarin huiselijk geweld en kindermishandeling plaatsvinden uitgebreid beschreven, onder andere met behulp van een zogenoemd ecologisch model.

De centrale probleemstelling van deze synthese luidt: *Wat is de aard en omvang van huiselijk geweld en kindermishandeling in Nederland, welke ontwikkeling heeft hierin plaatsgevonden en in welke mate is sprake van samenloop van beide vormen van geweld binnen gezinnen?*

Geweld tussen (ex-)partners en ander huiselijk geweld

De prevalentieschattingen van huiselijk geweld hebben uitsluitend betrekking op slachtofferschap van fysiek en seksueel geweld² onder de Nederlandse bevolking van 18 jaar en ouder. Uit het onderzoek blijkt dat ongeveer een op de 20 (5,5%) volwassenen in een periode van vijf jaar naar eigen zeggen wel eens met een voorval van fysiek en/of seksueel geweld in huiselijke kring te maken heeft gehad (Van Eijkern et al., 2018). Het gaat om 6,2% van de vrouwen en 4,7% van de mannen. Dit zijn in totaal circa 747.000 mensen van 18 jaar of ouder. Zij zijn in de genoemde periode van vijf jaar slachtoffer geweest van minstens één incident dat werd gepleegd door iemand uit de brede huiselijke kring: van partner, ex-partner, andere gezins- en familieleden tot huisvrienden. Bij een derde (34%) van deze mensen bleef het bij een eenmalig incident. Bij 41 procent kwam enkele malen een geweldsvoorzval voor. Bijna 20 procent van de slachtoffers heeft *structureel* fysiek en/of seksueel huiselijk geweld meegemaakt; dat wil zeggen geweld dat maandelijks, wekelijks of dagelijks voorkwam. Het gaat hier om circa 97.000 vrou-

¹ Het gaat om rapporten van Snippe et al. (2016), De Vaan et al. (2016) en Ten Boomen Witkamp (2016).

² Als we spreken over fysiek of lichamenlijk geweld, wordt steeds bedoeld op lichamenlijk *niet-seksueel* geweld. We duiden seksueel geweld apart aan.

wen en circa 27.000 mannen (Van Eijkern et al., 2018). We gaan ervan uit dat de groep slachtoffers van structureel huiselijk geweld *ten minste* deze omvang heeft. Uit de wetenschappelijke literatuur is namelijk bekend dat slachtoffers van het meest ernstige geweld het minst goed bereikt worden met vragenlijstonderzoek naar dit onderwerp. Een aanwijzing daarvoor is ook dat door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), dat een deel van het veldwerk voor dit prevalentieonderzoek uitvoerde, is vastgesteld dat zich onder de mensen die niet meededen aan het onderzoek (de non-respondenten) meer mensen bevonden die als slachtoffer van huiselijk geweld bij de politie geregistreerd waren dan onder degenen die wel meededen (Boonstra et al., 2018). In combinatie met de kennis uit de literatuur dat slachtoffers vaker naar de politie gaan naarmate het meegemaakte geweld ernstiger is, geeft dit voldoende grond om aan te nemen dat bovengenoemde aantallen voor de groep slachtoffers van structureel huiselijk geweld een conservatieve schatting betreft.

Meer dan de helft van het huiselijk geweld (56%) is geweld door de partner of ex-partner. Van de vrouwen heeft 4,0% en van de mannen heeft 2,0% hier naar eigen zeggen in de vijf jaar voorafgaand aan het onderzoek mee te maken gehad. Naar schatting zijn circa 76.000 vrouwen en circa 13.000 mannen in een periode van vijf jaar het slachtoffer van *structureel* geweld door een partner of (ex-)partner geworden. Het gerapporteerde (ex-)partnergeweld betreft meestal lichamelijk geweld (72%); in de overige gevallen vindt seksueel geweld plaats of een combinatie van beide. Aangenomen wordt dat het meeste hier gemeten (ex-)partnergeweld situationeel van aard is. Dat wil zeggen dat het geweld vooral plaatsvindt in de context van escalerende ruzie(s). In het onderzoek rapporteerden – beoordeeld met een strenge maatstaf – zeer weinig respondenten over mogelijk intiem terrorisme (waarbij de ene partner systematisch de andere partner domineert). Dat is te weinig om een uitspraak te doen over de prevalentie van intiem terrorisme (Van Eijkern et al., 2018).

Kijken we naar verschillen tussen vrouwen en mannen in het slachtofferschap van al het huiselijk geweld dan zien we voor vrouwen een prevalentie van 6,2% en voor mannen 4,7%. Grotere sekseverschillen worden zichtbaar wanneer de context en impact worden meegenomen in die cijfers. Dan blijkt dat vrouwen vaker dan mannen slachtoffer worden van geweld door hun partner of ex-partner en mannen vaker dan vrouwen van fysiek geweld door 'huisvrienden' (een heel ander type relatie). Ook blijkt dan dat vrouwen vaker te maken hebben met structureel geweld dan mannen. Zo zijn vrouwen bijna zes keer vaker dan mannen slachtoffer van structureel geweld door hun (ex-)partner en zijn het overwegend vrouwen die daarbij letsel oplopen (Van Eijkern et al., 2018).

Geweld door (ex-)partners maakt het grootste deel uit van het huiselijk geweld tegen volwassenen. De overige ruim 40% van het gerapporteerde huiselijk geweld wordt vooral gepleegd door broers en zussen (13%), ouders (11%) en 'huisvrienden' (14%).

Bij de gepresenteerde schattingen is relevant dat met een beperkte onderzoeksdefinitie van huiselijk geweld is gewerkt: enkel fysiek geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld zijn meegeteld. Ernstig psychisch en 'economisch' geweld (denk bijvoorbeeld aan het sociaal isoleren en financieel depriveren van de partner) en ernstige belaging, ook met behulp van moderne technologie, zijn niet gemeten in deze studie. Dit is een beperking van het onderzoek.

Kindermishandeling

De prevalentieschattingen over slachtofferschap van kindermishandeling hebben op meer vormen van mishandeling betrekking dan de schattingen van slachtofferschap van (ex-)partnergeweld en ander huiselijk geweld onder volwassenen. Onder meer getuige zijn van huiselijk geweld tussen ouders en diverse vormen van verwaarlozing vallen in Nederland onder de definitie van kindermishandeling. Deze kennen geen equivalent bij geweld tussen bijvoorbeeld (ex-)partners.

Het zelfrapportage onderzoek onder scholieren (Schellingerhout & Ramakers, 2017) laat zien dat naar schatting circa 12% van de scholieren tussen de 12 en 17 jaar wel eens in het afgelopen jaar met kindermishandeling te maken heeft gehad (10% van de jongens en 15% van de meisjes). Het gaat hier om fysieke mishandeling en dreigen met slaan door ouders/verzorgers, als kind getuige zijn van fysieke confrontatie tussen de ouders en om seksueel misbruik – bij dit laatste kunnen ook plegers van buiten het gezin betrokken zijn. Uit eerder onderzoek is bekend dat de prevalentie van kindermishandeling afneemt met het oplopen van de leeftijd van het kind. Er is dus geen reden om aan te nemen dat het aandeel kinderen dat met een voorval van mishandeling te maken heeft gehad onder de groep jongere kinderen lager is dan onder de middelbare scholieren.

Behalve de scholierenstudie is ook een informantstudie uitgevoerd. Deze geeft een beeld van het deel van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar dat te maken heeft gehad met kindermishandeling (Alink et al., 2018). Door de opzet van het onderzoek – het gaat om kindermishandeling die is gesignaleerd door professionals – wordt aangenomen dat de kindermishandeling die hier wordt gemeten structureler en/of ernstiger van aard is dan de mishandeling die in het scholierenonderzoek door de jongeren zelf is gerapporteerd. Naar schatting heeft een groep van tussen de 90.000 en 127.000 kinderen jaarlijks te maken met tenminste één vorm van kindermishandeling. Dit is circa 3% van alle kinderen van 0 t/m 17 jaar. Naast fysieke en emotionele mishandeling vallen hieronder ook zaken van ernstige verwaarlozing; dat is zelfs de grootste groep. Meisjes en jongens zijn vrijwel even vaak slachtoffer van kindermishandeling, met uitzondering van seksueel misbruik en emotionele mishandeling. Daarvan zijn meisjes significant vaker het slachtoffer.

De meerderheid van de kinderen die door informanten is gerapporteerd, wordt mishandeld door een biologische ouder (96%). De mishandeling kan door één van beide ouders hebben plaatsgevonden of door beide ouders. De moeder is vaker de plegger dan de vader (86%, respectievelijk 62%; het komt voor dat beide ouders plegger zijn). De onderzoekers plaatsen hierbij de kanttekening dat meer kinderen alleen bij hun moeder dan alleen bij hun vader wonen. In 6% van de gevallen werd er mishandeld door een stief- of pleegouder, al dan niet naast een andere plegger. Seksueel misbruik gebeurt relatief vaak door mannelijke plegers die niet de biologische, stief- of pleegvader zijn (Alink et al., 2018).

Ongeveer een derde van de 12% van scholieren die mishandeling rapporteren, is naar eigen zeggen slachtoffer van meerdere vormen van kindermishandeling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). In de informantstudie blijkt bijna 30% van de kinderen te maken te hebben met meer dan één vorm van kindermishandeling (Alink et al., 2018). In beide studies is dus ongeveer een derde van de kinderen het slachtoffer van meerdere vormen van mishandeling.

Tot slot is relevant dat in de prevalentieschatting van 12% op basis van het scholierenonderzoek, verwaarlozing *niet* en emotionele mishandeling heel *bepert* zijn opgenomen. In de schatting op basis van de informantstudie zijn verwaarlozing en emotionele mishandeling wel gemeten. In deze context is het dan ook belangrijk nogmaals te benadrukken dat de term kindermishandeling – ook internationaal – niet alleen staat voor actieve mishandeling, zoals ernstig lichamelijk geweld, maar

ook voor emotionele mishandeling (bijvoorbeeld het structureel afwijzen van een kind) en het *nalaten* van bepaald gedrag (fysieke en emotionele verwaarlozing van een kind). Ook daardoor kan schade worden toegebracht aan het kind.

De samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen

In dit prevalentieonderzoek is de samenloop van huiselijk geweld en kindermishandeling in gezinnen in Nederland voor het eerst grootschalig onderzocht. Een eerste schatting is dat jaarlijks bij 2,5% van de 12- tot 17-jarige scholieren in hun gezin sprake is van mishandeling tegen het kind zelf gericht én van fysiek geweld tussen de ouders onderling (Schellingerhout & Ramakers, 2017). Bij deze schatting gaat het zowel om gezinnen waar eenmalig iets heeft plaatsgevonden tussen de ouders en tussen ouder(s) en kind, als om gezinnen waar ernstig geweld tussen verschillende gezinsleden aan de orde van de dag is (en alles daar tussenin). Deze eerste schatting is tamelijk globaal omdat hetgeen onder kindermishandeling en geweld tussen de ouders is meegenomen, beperkt is. Emotionele mishandeling en verwaarlozing door de ouders (veelvoorkomende vormen van kindermishandeling) en geweld tussen de ouders waar de scholier geen weet van heeft, zijn buiten beschouwing gebleven.

Kijken we op basis van de informantstudie naar de groep 0- t/m 17 jarige kinderen die relatief ernstig en/of structureel is mishandeld (inclusief verwaarlozing), dan is – afhankelijk van de vorm van kindermishandeling – bij 28% (bij de groep slachtoffers van seksueel misbruik) tot 65% (bij de groep slachtoffers van emotionele mishandeling) ook sprake van ander huiselijk geweld in het gezin. De samenlooppercentages bij de andere vormen van kindermishandeling bevinden zich daar tussenin. Ander huiselijk geweld betreft hoofdzakelijk geweld tussen de ouders (Alink et al., 2018).

Deze bevindingen zijn in lijn met die uit internationaal onderzoek naar samenloop: in studies naar *alle* kinderen (of *alle* gezinnen met kinderen) is de samenloop van geweld tussen de ouders en mishandeling van ten minste één kind doorgaans op jaarbasis onder de 10%; soms ver daaronder. Het percentage partnergeweld dat in internationale studies op jaarbasis wordt gevonden in gezinnen waar kindermishandeling plaatsvindt, is veelal tussen de 20 en 60% (Ten Boom & Witkamp, 2016).

Ontwikkeling over de tijd

Huiselijk geweld en kindermishandeling zijn moeilijk meetbare fenomenen en dat geldt in nog sterkere mate voor de ontwikkeling van de omvang in de tijd. De onderzoeksgroepen die de centrale studies hebben verricht, hebben zich veel moeite getroost om de studies van bijna tien jaar geleden zo goed mogelijk te repliceren, opdat zicht zou worden gekregen op de ontwikkeling door de tijd. Bij het interpreteren van de bevindingen moeten echter enkele slagen om de arm worden gehouden. Zeker is dat *geen* aanwijzingen zijn gevonden voor een stijging in de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling: geen van de databronnen wijst in die richting.

Om de prevalentie van huiselijk geweld in 2017 zo goed mogelijk te kunnen vergelijken met de prevalentie zoals gerapporteerd in 2010, zijn op basis van de huidige operationalisering van huiselijk geweld³ herberekeningen op de gegevens van de vorige meting uitgevoerd (Van Eijkern et al., 2018). De in 2017 gemeten prevalen-

³ Fysiek geweld (inclusief bedreiging) en seksueel geweld.

tie van huiselijk geweld onder volwassenen is lager dan de prevalentie die werd gemeten in 2008 door Van Dijk et al. (2010). Omdat de metingen waar het de steekproeftrekking betreft niet geheel vergelijkbaar zijn, is niet met zekerheid te zeggen in welke mate de waargenomen daling ook een werkelijke daling van huiselijk geweld weerspiegelt. De tweede en onafhankelijke schattingsmethode voor huiselijk geweld (vangst-hervangstmethode; Van der Heijden et al., 2019), leverde helaas resultaten op die met teveel vragen zijn omgeven. Daarom zijn die prevalentieschattingen niet gebruikt. Hierdoor is er geen tijdreeks op basis van een niet-surveymethode die kan worden gebruikt om de geconstateerde daling in huiselijk geweld uit het zelfrapportageonderzoek al dan niet te bevestigen. De studies over kindermishandeling komen beide met enig voorbehoud tot de conclusie dat er geen verschillen zijn in het aantal mishandelde kinderen op jaarbasis ten opzichte van de vorige metingen. Geconcludeerd zou dus kunnen concluderen dat de prevalentie stabiel is, omdat er ook geen eenduidige significante daling uit de studies naar voren komt.

Toch zijn er enkele indicaties in de beide zelfrapportagestudies (Van Eijkern et al., 2018; Schellingerhout & Ramakers, 2017) dat zich de afgelopen jaren een daling lijkt te hebben ingezet. Het zelfrapportage onderzoek onder volwassenen laat zien dat de daling van het percentage slachtoffers van huiselijk geweld naar verhouding het grootst is onder de 18- tot 25- jarigen (hoewel deze groep in absolute zin nog steeds het vaakst slachtoffer is). Verder blijkt uit het scholierenonderzoek dat het aantal slachtoffers van kindermishandeling van 12 tot 17 jaar wel een significante daling laat zien bij de schattingen die betrekking hebben op het aantal kinderen dat ooit te maken heeft gehad met kindermishandeling. Daarnaast laten de schattingen op jaarbasis ook een significante daling zien als genoeg wordt genomen met een iets geringere betrouwbaarheid. We willen daarom niet uitsluiten dat zich in werkelijkheid een daling heeft ingezet van de prevalentie van huiselijk geweld en kindermishandeling, die als eerste bij de jongste bevolkingsgroepen zichtbaar is geworden. Een mogelijke daling van slachtofferschap onder de jongere generaties zou mede het gevolg kunnen zijn van een maatschappelijke omgeving waarin de tolerantie voor geweld in de privésfeer al jaren afneemt – zoals uit de literatuurstudie voor dit onderzoek is gebleken – en waarin men dit mogelijk ook daadwerkelijk minder is gaan plegen. De toekomst zal moeten leren of er inderdaad sprake is van een dalende trend.

Tot slot

Het afsluitende hoofdstuk van deze synthese bevat een uitgebreide reflectie, onder meer op veranderende definities van huiselijk geweld en kindermishandeling en over het belang van gendersensitief onderzoek. Ook is een aantal suggesties voor toekomstig onderzoek gedaan. Een belangrijke constatering is dat de huidige prevalentiestudies aan te veel wensen en behoeften tegelijkertijd tegemoet moeten komen. Daarom wordt onder andere geadviseerd om de prevalentie van deze fenomenen met een hogere frequentie en een geactualiseerd meetinstrumentarium basaal te monitoren en dit los te koppelen van meer verdiepend onderzoek naar specifieke groepen of vormen van huiselijk geweld en kindermishandeling.

Op basis van periodieke landelijke prevalentieschattingen kunnen geen uitspraken worden gedaan over de effecten van het beleid. Een daling in het huiselijk geweld wil niet zeggen dat het gevoerde beleid effectief was, net zoals een stijging niet tot de conclusie zou moeten leiden dat het gevoerde beleid niet heeft gewerkt. Daarvoor is specifiek onderzoek nodig, namelijk beleidsevaluatie. Evenwel kan het gegeven dat in de prevalentiestudies naar huiselijk geweld en kindermishandeling het

afgelopen decennium geen stijging is waargenomen in een periode met relatief veel aandacht voor deze problematiek, als positief worden gewaardeerd.

Literatuur

- Aa, S. van der, Lahlah, E. & Smits, V. (2017). *Vermogensdelicten binnen het huwelijk en het geregistreerd partnerschap: Een onderzoek naar de aard en omvang, de vervolgingsuitsluitingsgrond en civielrechtelijke alternatieven voor strafvervolging*. Tilburg: Tilburg University - Intervict.
- Ackerman, J.M. (2015). Over-reporting intimate partner violence in Australian survey research. *British Journal of Criminology*, 56(4), 646-667.
- Alink, L., Prevoo, M., Berkel, S. van, Linting, M., Klein Velderman, M., & Pannebakker, F. (2018). *NPM 2017: Nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen*. Leiden: Leiden University, Institute of Education and Child Studies / TNO Child Health
- Alink, L. et al., (2011). *Kindermishandeling in Nederland anno 2010: De Tweede Nationale Prevalentiestudie Mishandeling van Kinderen en Jeugdigen (NPM-2010)*. Z.pl.: Casimir publishers.
- Appel, A.E., & Holden, G.W. (1998). The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal. *Journal of family psychology*, 12(4), 578.
- Assink, M., Put, C. van der, Kuiper, K., Mulder, T., & Stams, G.J.J.M. (2016). *Risicofactoren voor kindermishandeling: Een meta-analytisch onderzoek naar risicofactoren voor seksuele mishandeling, fysieke mishandeling en verwaarlozing*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Augeo/Verweij Jonker Instituut (2018). *Werkt de aanpak van kindermishandeling en partnergeweld? Eerste resultaten van een grootschalig onderzoek: hoe vaak komen kindermishandeling en partnergeweld voor? En hoe ernstig is het geweld?* Utrecht: Augeo Foundation/Verweij Jonker Instituut. Factsheet.
- Baartman, H. (2009). *Het begrip kindermishandeling; pleidooi voor een herbezinning en bezonnen beleid*. Driebergen: Augeo Foundation.
- Bakker, L., B. Witkamp, M. Timmermans, J., Janssen, & Lindenberg, J. (2018). *Aard en omvang ouderenmishandeling*. Amsterdam: Regioplan.
- Beckmann, L., Bergmann, M. C., Fischer, F., & Mößle, T. (2017). Risk and protective factors of child-to-parent violence: A comparison between physical and verbal aggression. *Journal of interpersonal violence*, 31. DOI 10.1177/0886260517746129.
- Beek, K. van, M. Steketee, L. van Doorn en Marcel Ham (red.). (2017). *1 op de 4: Kindermishandeling, een publiek probleem*. Amsterdam: uitgeverij Van Gennip. Jaarboek Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.
- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: An ecological integration. *American psychologist*, 35(4), 320.
- Biderman, A.D., & Lynch, J.P. (1991). *Understanding crime incidence statistics: Why the UCR diverges from the NCS*. New York: Springer-Verlag.
- Blom, A.G., Bosnjak, M., Cornilleau, A., Cousteaux, A.S., Das, M., Douhou, S., & Krieger, U. (2016). A comparison of four probability-based online and mixed-mode panels in Europe. *Social Science Computer Review*, 34(1), 8-25.
- Bonomi, A.E., Holt, V. L., Martin, D.P., & Thompson, R. S. (2006). Severity of intimate partner violence and occurrence and frequency of police calls. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(10), 1354-1364.
- Boom, A. ten (2016). *Slachtoffers van misdrijven door intimi, kennissen of vreemden: Verschillen in context, ervaringen en behoeften met betrekking tot justitie*. (Proefschrift Tilburg University.) Z.pl.: Z.uitg.

- Boom, A. ten, & Witkamp, B. (2016). *De samenloop en samenhang van huiselijk geweld en kindermishandeling binnen gezinnen: Een literatuurverkenning*. Den Haag: WODC. Cahier 2016-7.
- Boonstra, H.J., van der Doef, S., Engelen, F., Groffen, D., Maas, B., Roels, J., & Witt, S. de (2018). *Persoonlijke Veiligheid 2017: Onderzoeksdocumentatie & kwaliteitsanalyse*. Heerlen: CBS.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P.A. (2006). The bioecological model of human development. In R.M. Lerner & W. Damon (red.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (pp. 793-828). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
- Bruinsma, M., & Moors, J. (2005). *Illegale vuurwapens: Gebruik, bezit en handel in Nederland 2001-2003*. Tiburg: IVA.
- Bureau Meesters en Oudejans (2013). *Hulpverlening bij een huisverbod in de regio's Den Haag en DWO: Een vergelijking van ervaringen van betrokkenen en hulpverlening*. Santpoort-Zuid: Bureau Meesters en Oudejans.
- Callegaro, M., Baker, R.P., Bethlehem, J., Göritz, A.S., Krosnick, J.A., & Lavrakas, P.J. (2014). *Online panel research: A data quality perspective*. New York: Wiley.
- Carvalho Relva, I., Monteiro Fernandes, O., & Pinheiro Mota, C. (2013). An exploration of sibling violence predictors. *Journal of aggression, conflict and peace research*, 5(1), 47-61.
- Coker, A.L., Smith, P.H., Bethea, L., King, M.R., & McKeown, R.E. (2000). Physical health consequences of physical and psychological intimate partner violence. *Archives of family medicine*, 9(5), 451.
- Compier-de Block, L.H., Alink, L.R., Linting, M., Berg, L.J. van den, Elzinga, B.M., Voorthuis, A., ..., & Bakermans-Kranenburg, M.J. (2017). Parent-child agreement on parent-to-child maltreatment. *Journal of family violence*, 32(2), 207-217.
- Dijk, T. van, & Oppenhuis, E. (2002). *Huiselijk geweld onder Surinamers, Antillianen en Arubanen, Marokkanen en Turken in Nederland: Aard, omvang en hulpverlening*. Hilversum: intomart.
- Dijk, T. van, M. van Veen en E. Cox (2010). *Slachtofferschap van huiselijk geweld: Aard, omvang, omstandigheden en hulpzoekgedrag*. Hilversum: Intomart GfK bv.
- Dijk, T. van, Flight, S., Oppenhuis, E., & Duesmann, B. (1997). *Huiselijk geweld: Aard, omvang en hulpverlening*. Den Haag: Ministerie van Justitie.
- Dijkstra, S., Krechtig, L., & Menger, A. (2017). *Reflectie op basis van drie leerateliers in Noord-Holland, Limburg en Midden-Nederland*. Utrecht: Hogeschool Utrecht.
- Dobash, R.P., & Dobash, R.E. (2004). Women's violence to men in intimate relationships: Working on a puzzle. *British journal of criminology*, 44(3), 324-349.
- Douglas, E.M., & Straus, M.A. (2006). Assault and injury of dating partners by university students in 19 countries and its relation to corporal punishment experienced as a child. *European Journal of Criminology*, 3, 293-318.
- Draijer, N. (1988). *Seksueel misbruik van meisjes door verwanten: Een landelijk onderzoek naar de omvang, de aard, de gezinsachtergronden, de emotionele betekenis en de psychische en psychosomatische gevolgen*. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.
- Eijkern, L. van, Downes, R., & Veenstra, R. (2018). *Slachtofferschap van huiselijk geweld: Prevalentieonderzoek naar de omvang, aard, relaties en gevolgen van slachtoffer- en plegerschap*. Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Elshout, S. (2012). *Bijwerving 2009 LISS panel*. Tilburg: Centerdata.
- Elshout, S. (2017). *Persoonlijke Veiligheid 2017: Vragenlijst afgenomen in het LISS panel*. Tilburg: Centerdata.

- Emery, C.R. (2011). Disorder or deviant order? Re-theorizing domestic violence in terms of order, power and legitimacy: A typology. *Aggression and Violent Behavior, 16*(6), 525-540.
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: A meta-analytic review. *Psychological bulletin, 118*(1), 108.
- Eurobarometer (2016). *Gender-based violence*. Z.pl.: European Union. Special Eurobarometer 449.
- Evans, M., A Gregory, G. Feder, E. Howarth en K. Hegarty (2016). 'Even "daily" is not enough': How well do we measure domestic violence and abuse? A think-aloud study of a commonly used self-report scale. *Violence and Victims 31*(1), 3-26.
- Fals-Stewart, W., Birchler, G.R., & Kelley, M.L. (2003). The timeline followback spousal violence interview to assess physical aggression between intimate partners: Reliability and validity. *Journal of Family Violence, 18*(3), 131-142.
- Ferwerda, H., & Hardeman, M. (2013). *Kijk ... dan zie je het! Huiselijk geweld geteld en verdiept*. Arnhem: Bureau Beke
- Finkelhor, D., Ormrod, R., Turner, H., & Hamby, S. L. (2005). The victimization of children and youth: A comprehensive, national survey. *Child maltreatment, 10*(1), 5-25.
- Finkelhor, D., Vanderminden, J., Turner, H., Hamby, S., & Shattuck, A. (2014). Child maltreatment rates assessed in a national household survey of caregivers and youth. *Child abuse & neglect, 38*(9), 1421-1435.
- Frye, V., Manganello, J., Campbell, J.C., Walton-Moss, B., & Wilt, S. (2006). The distribution of and factors associated with intimate terrorism and situational couple violence among a population-based sample of urban women in the United States. *Journal of interpersonal violence, 21*(10), 1286-1313.
- Ganpat, S.M., & Liem, M. C. (2012). Homicide in the Netherlands. In M.C.A. Liem & W.A. Pridemore (red.), *Handbook of European homicide research* (pp. 329-341). New York: Springer.
- Gilbert, R., Fluke, J., O'Donnell, M., Gonzalez-Izquierdo, A., Brownell, M., Gulliver, P., ..., & Sidebotham, P. (2012). Child maltreatment: Variation in trends and policies in six developed countries. *The Lancet, 379*(9817), 758-772.
- Groot, I., Hoop, Th. de, Houkes, A., & Sikkels, D. (2007). *De kosten van criminaliteit: Een onderzoek naar de kosten van criminaliteit voor tien verschillende delict-typen*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek, Sixtat.
- Harrison, N. (2017). *Sibling Aggression: Associations with parenting styles, social dominance behaviour and co-occurring forms of family aggression* (Proefschrift, University of Central Lancashire). Z.pl.: Z.uitg.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., Gils, G.H.C. van, & Snippe, J. (2019). *Prevalentieschatting huiselijk geweld en kindermishandeling met vangst-hervangst methode*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M., & Böhning, D. (2014). Capture recapture to estimate criminal populations. In G. Bruinsma & D. Weisburd (red.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 267-276). New York: Springer.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2009). *Omvang van huiselijk geweld in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2014) *Schattingen van de omvang van huiselijk geweld in Nederland: Vangst-hervangstschattingen 2010 en 2011*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Heijden, P.G.M. van der, Cruyff, M.J.L.F., & Gils, G.H.C. van (2015) *Schatting illegaal in Nederland verblijvende vreemdelingen 2012-2013*. Utrecht: Universiteit Utrecht.

- Heise, L.L. (1998). Violence against women: An integrated, ecological framework. *Violence against women*, 4(3), 262-290.
- Holt, S., Buckley, H., & Whelan, S. (2008). The impact of exposure to domestic violence on children and young people: A review of the literature. *Child abuse & neglect*, 32(8), 797-810.
- Hong, J.S., Kral, M.J., Espelage, D.L., & Allen-Meares, P. (2012). The social ecology of adolescent-initiated parent abuse: A review of the literature. *Child Psychiatry & Human Development*, 43(3), 431-454.
- IJzendoorn, M.V. et al., (2007). *Kindermishandeling in Nederland anno 2005: De nationale prevalentiestudie mishandeling van kinderen en jeugdigen (NPM-2005)*. Leiden: Cashmir publishers.
- Jansen, C., Wolf, J., & Heijden, P. van der (2007). *Omvang van de daklozenpopulatie in Zeeland*. Nijmegen: UMC St. Radboud.
- Janssen, J. (2016). *Afhankelijkheid en weerbaarheid: Over het complexe en bonte werk van professionals bij de aanpak van geweld in afhankelijkheidsrelaties* (lectorale rede). Breda: Avans Hogeschool.
- Janssen, J. (2018). De ene ruzie is de andere niet: hoe herken je eerge relateerd geweld? *Tijdschrift Conflictantering*, (1), 24-27.
- Johnson, M.P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283-294.
- Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance*. Hannover/Londen: University Press of New England.
- Johnson, M.P., Leone, J.M., & Xu, Y. (2014). Intimate terrorism and situational couple violence in general surveys: Ex-spouses required. *Violence against women*, 20(2), 186-207.
- Kaufman Kantor, G.K., & Straus, M.A. (1990). Response of victims and the police to assaults on wives. *Physical violence in American families*, 8(145), 473-487.
- Knaap, L.M. van der, el Idrissi, F., & S. Bogaerts (2010). *Daders van huiselijk geweld*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 287.
- Koenraadt, F.A.M.M., & Liem, M.C.A. (2010). Fataal huiselijk geweld. *Justitiële verkenningen*, (8), 100-114.
- Kolko, D.J.; Kazdin, A.E.; & Day, B.T. (1996). Children's perspectives in the assessment of family violence: Psychometric characteristics and comparison to parent reports. *Child Maltreatment*, (1), 156-167.
- Korf, D.J., & Bovenkerk, F. (2007). *Dubbel de klos: Slachtofferschap van criminaliteit onder etnische minderheden*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations*, 49(1), 25-44.
- Kuppens, J.J.M., P.G.M. van der Heijden, & Ferwerda, H. (2007). *Registraties huiselijk geweld bekeken: Een vooronderzoek in het kader van vangst-hervangstschattingen*. Arnhem/Utrecht: Advies- en onderzoeksgroep Beke/Universiteit Utrecht.
- Lahlah, A. (2013). *Invisible victims? Ethnic differences in the risk of juvenile violent delinquency of Dutch and Moroccan-Dutch adolescent boys*. (Proefschrift, Tilburg University.) Z.pl.: Z.uitg.
- Lamers-Winkelmann, F., Slot, N.W., Bijl, B., & Vijlbrief, A.C. (2007). *Scholieren over mishandeling: Resultaten van een landelijk onderzoek naar de omvang van kindermishandeling onder leerlingen van het voortgezet onderwijs*. Duivendrecht: PI Research.
- Lauret, C., Veenstra, R., & Van Duijn, M. (2018). *Prevalentie van huiselijk geweld in een online huishoudpanel versus een aselecte personensteekproef. Een vergelijking tussen LISS en CBS*. Den Haag: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.

- Leerkes, A., San, M. van, Engbersen, G., Cruijff, M., & Heijden, P. van der (2004). *Wijken voor illegalen: Over ruimtelijke spreiding, huisvesting en leefbaarheid*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Liem, M.C.A., Jong, I.D., & Maanen, J.V. (2018). Partnerdoding in Nederland. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 17, 20.
- Little, L., & Kaufman Kantor, G. (2002). Using ecological theory to understand intimate partner violence and child maltreatment. *Journal of community health nursing*, 19(3), 133-145.
- Love, H.A., Spencer, C.M., May, S.A., Mendez, M., & Stith, S.M. (2018). Perpetrator risk markers for intimate terrorism and situational couple violence: A meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse*. DOI 10.1177/1524838018801331.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, & Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2018). *Geweld hoort nergens thuis: Aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid / Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport / Vereniging van Nederlandse Gemeenten.
- Myhill, A. (2015). Measuring coercive control: What can we learn from national population surveys?. *Violence Against Women*, 21(3), 355-375.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Slachtoffermonitor Mensenhandel 2012-2016*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2018). *Slachtoffermonitor seksueel geweld tegen kinderen 2016*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.
- Nicklas, E., & Mackenzie, M.J. (2013). Intimate partner violence and risk for child neglect during early childhood in a community sample of fragile families. *Journal of Family Violence*, 28(1), 17-29.
- Nybergh, L. (2014). *Exploring intimate partner violence among adult women and men in Sweden*. (Proefschrift, University of Gothenburg.), Göteborg: University of Gothenburg.
- Nybergh, L., Enander, V., & Krantz, G. (2016). Theoretical considerations on men's experiences of intimate partner violence: An interview-based study. *Journal of family violence*, 31(2), 191-202.
- Office for National Statistics (2017). *Compendium: Domestic abuse, sexual assault and stalking*. Z.pl.: Office for National Statistics .
- Pels, T., Rooij, F.B. van, & Distelbrink, M. (2015). The impact of intimate partner violence (IPV) on parenting by mothers within an ethnically diverse population in the Netherlands. *Journal of family violence*, 30(8), 1055-1067.
- Pico-Alfonso, M.A., Garcia-Linares, M.I., Celda-Navarro, N., Blasco-Ros, C., Echeburúa, E., & Martinez, M. (2006). The impact of physical, psychological, and sexual intimate male partner violence on women's mental health: Depressive symptoms, posttraumatic stress disorder, state anxiety, and suicide. *Journal of women's health*, 15(5), 599-611.
- Put van de, C.E. en M. Assink (2017). De prevalentie van kindermishandeling in Nederland: het belang van nauwkeurige schattingen. *Kind & Adolescent*, 38, 62-65.
- Rebbe, R. (2018). What is neglect? State legal definitions in the United States. *Child maltreatment*, 23(3), 303-315. DOI 10.1177/1077559518767337.
- RMO (2012). *Tussen afkomst en toekomst: Etnische categorisering door de overheid*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling.
- Robinson, L. (2014). *Exploring the link between intimate partner violence and child maltreatment*. (Proefschrift, University of Birmingham.) Z.pl.: Z.uitg.
- Römkens, R. (1989). *Onder ons gezegd en gezwezen: Geweld tegen vrouwen in man-vrouw relaties*. Rijswijk: WVC.

- Römkens, R.G. (1992). *Gewoon geweld? Omvang, aard, gevolgen en achtergronden van geweld tegen vrouwen in heteroseksuele relaties*. Amsterdam/Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Römkens, R., Brink, A. van den, Jong, T. de (2018). *Welk geweld telt? Opvattingen van Nederlanders over partnergeweld*. Amsterdam: Atria en de Blijf Groep.
- Schellingerhout, R., & Ramakers, C. (2017). *Scholierenonderzoek Kindermishandeling 2016*. Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit Nijmegen.
- Schiemberg, L.B., & Gans, D. (2000). Elder abuse by adult children: An applied ecological framework for understanding contextual risk factors and the inter-generational character of quality of life. *The International Journal of Aging and Human Development*, 50(4), 329-359.
- Sikkel, D, Heijden, P.G.M. van der & Gils, G. van (2006). Methoden voor omvangschattingen van verborgen populaties, met name illegalen. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 243.
- Skogan, W.G. (1981). *Issues in the measurement of victimization*. Washington, DC: Bureau of Justice Statistics.
- Smit, F., Toet, J., & Heijden, P. van der (1996). Estimating the number of opiate users in Rotterdam using statistical models for incomplete data. In G. Hay, N. McKeagane & E. Birks (red.), *Final report EMCDDA project methodological pilot study of local level prevalence estimates*. Glasgow: Centre for Drug Misuse Research, University of Glasgow / EMCDDA.
- Smith Slep, A.M. & O'Leary, S.G. (2005). Parent and partner violence in families with young children: Rates, patterns, and connections. *Journal of consulting and clinical psychology*, 73(3), 435.
- Smith Slep, A.M., Foran, H.M., & Heyman, R.E. (2014). An ecological model of intimate partner violence perpetration at different levels of severity. *Journal of family psychology*, 28(4), 470.
- Smith Slep, A.M., & O'leary, S.G. (2001). Examining partner and child abuse: Are we ready for a more integrated approach to family violence?. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 4(2), 87-107.
- Snippe, J., Boendermaker, M., Mennes, R., Bieleman, B. (2016). *Voor schatten geschikt: Vooronderzoek databronnen en methoden omvangschatting huiselijk geweld en kindermishandeling*. Groningen-Rotterdam: Intraval.
- Stark, E. (2006). Commentary on Johnson's 'Conflict and control: gender symmetry and asymmetry in domestic violence'. *Violence against women*, 12(11), 1019-1025.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: The entrapment of women in personal life*. New York, NY: Oxford University Press.
- Stark, E. (2009). Rethinking coercive control. *Violence Against Women*, 15(12), 1509-1525.
- Steketee, M., Dijkstra, S., & Lünemann, K. (2017). Intergenerationele overdracht van geweld: Het doorbreken van patronen. In K. van Beek, M. Steketee., L. van Doorn & M. Ham (red.), *1 op de 4: Kindermishandeling, een publiek probleem* (pp. 35-52). Amsterdam: uitgeverij Van Genneep. Jaarboek Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken.
- Stith, S.M., Smith, D.B., Penn, C.E., Ward, D.B., & Tritt, D. (2004). Intimate partner physical abuse perpetration and victimization risk factors: A meta-analytic review. *Aggression and violent behavior*, 10(1), 65-98.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Alink, L.R., & IJzendoorn, M.H. (2015). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37-50.
- Stoop, I.A. (2005). *The hunt for the last respondent: Nonresponse in sample surveys* (Vol. 200508). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Straus, M.A. (1990). Injury and frequency of assault and the 'representative sample fallacy' in measuring wife beating and child abuse. In M.A. Straus & R.J. Gelles (red.), *Physical violence in American families: Risk factors and adaptations to violence in 8,145 families* (pp. 75-91). New Brunswick, NJ: Transaction Publishing.
- Straus, M.A. (2011). Gender symmetry and mutuality in perpetration of clinical-level partner violence: Empirical evidence and implications for prevention and treatment. *Aggression and Violent Behavior, 16*(4), 279-288.
- Straus, M.A., & Gelles, R.J. (1990). How violent are American families? Estimates from the National Family Violence Resurvey and other studies. *Physical violence in American families, 8*(145), 95-112.
- Straus, M.A., Hamby, S., Finkelhor, D., Moore, D.W., & Runyan, D. (1998). Identification of child maltreatment with the Parent-Child Conflict Tactics Scales: Development and psychometric data for a national sample of American parents. *Child Abuse & Neglect, 22*, 249-270.
- Struminskaya, B., Leeuw, E.D. de, & Kaczmirek, L. (2015). Mode system effects in an online panel study: Comparing a probability-based online panel with two face-to-face reference surveys. *methods, data, analyses, 9*(1), 3-56.
- Thompson, R.S., Bonomi, A.E., Anderson, M., Reid, R.J., Dimer, J.A., Carrell, D., & Rivara, F.P. (2006). Intimate partner violence: Prevalence, types, and chronicity in adult women. *American journal of preventive medicine, 30*(6), 447-457.
- Tierolf, B., Lünemann, K., Steketee, M., Drost, L., Verwijs, R., & Jansma, A. (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Tjaden, P., & Thoennes, N. (2000). Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male intimate partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey. *Violence against women, 6*(2), 142-161.
- TK (2012). *Aanpak huiselijk geweld*. Vergaderjaar 2011-2012, 28 345, nr. 124.
- TK (2014). *Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (XVI) voor het jaar 2014*. Vergaderjaar 2013-2014, 33 750 XVI, nr.109.
- Vaan, K. de, Dijkstra, S. & Witkamp, B. (2016). *Verbetering gendersensitiviteit van prevalentieonderzoek huiselijk geweld: Advies*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Veen, H.C.J. van der, & Bogaerts, S. (2010). *Huiselijk geweld in Nederland: Overkoepelend syntheserapport van het vangst-hervangst-, slachtoffer- en daderonderzoek 2007-2010*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers. Onderzoek en beleid 288.
- Veen, H.J.C. van der (2011). *Secundaire analyses slachtofferdata landelijk onderzoek huiselijk geweld*. Den Haag: WODC. Factsheet 2011-3.
- Verwijs, L.M., & Lünemann, K. (2012). *Partnergeweld: Achtergrond en risicofactoren*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Vink, R., Goes, A., Doornink, N., Broerse, A., Pannebakker, F., & Zwan, R. (2014). *Huiselijk geweld door kinderen en jongeren tegen hun ouders: verkennend onderzoek*. Utrecht/Leiden: Movisie/TNO.
- Vink, R., Pal, S., Eekhout, I., Pannebakker, F., & Mulder, T. (2016). *Ik heb al veel meegemaakt: Ingrijpende jeugdervaringen (ACE) bij leerlingen in groep 7/8 van het regulier basisonderwijs*. Leiden: TNO. TNO-rapport voor Augeo Jongerentaskforce.
- Vocks, J., Wolf, J. & Heijden, P. van der (2007). *Dakloos in Zwolle: Omvang en profiel van de daklozenpopulatie*. Nijmegen: UMC St Radboud.

- Walby, S., & Myhill, A. (2001). New survey methodologies in researching violence against women. *British Journal of Criminology*, 41(3), 502-522.
- Walby, S. (2005). Improving the statistics on violence against women. *Statistical Journal of the United Nations Economic Commission for Europe*, 22(3/4), 193-216.
- Walby, S., & Allen, J. (2004). *Domestic violence, sexual assault and stalking: Findings from the British Crime Survey*. Londen: Home Office.
- Walby, S., Towers, J., Balderston, S., Corradi, C., Francis, B., Heiskanen, M., ..., & Stöckl, H. (2017). *The concept and measurement of violence against women and men*. Bristol, VK / Chicago, IL: Policy Press.
- Wijk, N. van, Leeuw, E. de, & Bruijn, J. de (2015). The effectiveness of a mixed-mode survey on domestic violence in Curaçao: Response and data quality. *Field methods*, 27(1), 82-96.
- Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit: Feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau
- Wittebrood, K., & Veldheer, V. (2005). Partnergeweld in Nederland: Een secundaire analyse van de Intomart-onderzoeken naar huiselijk geweld. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(1), 1.
- Woicik, K., Eisenberg, M., Burgers, V.W.G., Tressova-van Veldhoven, D., Sijtsema, J.J., & Bogaerts, S. (2019). *Plegers van partnergeweld en kindermishandeling: verschillen, overeenkomsten en overlap*. Tilburg: Tilburg University.